

Lisa 1. Hetkeolukorra ülevaade

1. Valla paiknemine ja asustus

Võru vald asub Kagu-Eestis Võru maakonnas ja siin elab ligi 10 700 elanikku. Võru vald on nn rõngasvald, mis ümbritseb maakonnakeskust Võru linna. Naaberomavalitsused on läänes Antsla vald, põhjas Kanepi, Põlva ja Räpina vald, idas Setomaa ning lõunas Rõuge vald. Riigipiiri taga asub Venemaa. Võru linna kaugus Tallinnast on ca 250 km ja Tartust ca 70 km.

Võru vald moodustus 2017. aastal toimunud haldusreformi tulemusel viiest omavalitsusüksusest:

- Lasva vald,
- Orava vald,
- Sõmerpalu vald,
- Vastseliina vald,
- Võru vald.

Haldusreformi tulemusena muutus ka maakonnapiir, kuna varasemalt kuulus Orava vald ja osaliselt ka Setomaa vald Põlva maakonna koosseisu.

Võru valla pindala on 952 km² ja asustustihedus 10,8 in/km² (Statistikaamet 2024). Võru maakonna viiest omavalitsusüksusest on Võru vald pindalalt suurim, elanike arv on veidi suurem vaid Võru linnas.

Võru vallas on 188 asustusüksust – viis alevikku (Vastseliina, Parksepa, Kose, Väimela ja Sõmerpalu) ja 183 küla. Valla administratiivkeskus paikneb Võru linnas.

2018. aasta kevadel kehtestatud Võru maakonnaplaneeringu 2030+ järgi asub Võru vallas viis kohaliku tasandi keskust ja neli lähikeskust. Kohaliku tasandi keskused on Võru vallas Sõmerpalu, Lasva, Vastseliina ja Orava ning Parksepa-Väimela kaksikkeskus. Need keskused on planeeringu järgi asulad, mis pakuvad kodukoha lähedal esmavajalikke teenuseid. Keskused võivad, kuid ei pruugi olla ka oluliseks kohaliku tasandi töökohtade pakkujaks. Lähikeskusteks Võru vallas on Osula, Otsa, Tsolgo ja Kääpa. Lähikeskus pakub kohaliku keskusega võrreldes väiksemas mahus teenuseid, kuid täidab elanike jaoks olulist rolli üksikute kodulähedaste teenuste pakkumisel.

Kogu valla territooriumi peamine tõmbekeskus on Võru linn, kus valla elanikud käivad tööl ja tarbivad erinevaid teenuseid. Kodu lähedalt (kohalikud- ja lähikeskused) on võimalik saada teenuseid nagu haridus, huvitegevus, sotsiaalteenused, perearst ja

erasektori pakutavad teenused (kaubandus jms). Laiemas vaates on vallaelanikele oluliseks tõmbekeskuseks ka Lõuna-Eesti suurim keskus Tartu.

Valla erinevate osade arengut mõjutab kaugus maakonnakeskusest. Valla saab jaotada viieks erinevaks piirkonnaks:

- Võru linna lähipiirkond – suuremad asulad on Väimela, Parksepa, Kose, Meegomäe ja Puiga. Piirkond on suhteliselt tihedalt asustatud ning seotud väga tugevalt maakonnakeskusega, elanikkonna jaoks on suur osa teenustest kättesaadavad linnas. Samas on nii põhjaosas (Parksepa-Väimela) kui ka lõunaosas (Puiga) valla poolt peamised teenused (alus- ja üldharidus) tagatud.
- Sõmerpalu piirkond – Sõmerpalu ja Osula asuvad ca 10–15 km kaugusel Võru linnast. Piirkonnas on nii suuremaid asulaid (ca 250–350 elanikku) kui ka hõredalt asustatud piirkondi. Nii alus- kui ka üldharidus on kohapeal tagatud. Piirkonna elanike jaoks on samas nii töökohtade kui ka teenuste osas igapäevane tõmbekeskus siiski Võru linn.
- Lasva piirkond – Lasva ja Kääpa on Võru linnast ca 10–15 km kaugusel. Piirkonnas on nii suuremaid asulaid (ca 250–350 elanikku) kui ka hõredalt asustatud piirkondi. Nii alus- kui ka üldharidus on tagatud kohapeal. Piirkonna elanike jaoks on nii töökohtade kui ka teenuste osas igapäevane tõmbekeskus siiski Võru linn.
- Vastseliina piirkond – asub ca 25 km kaugusel Võru linnast ja moodustab eraldi väiksema keskus-tagamaa piirkonna. Vastseliina alevikus on nii lasteaed, gümnaasium kui ka valla ainus huvikool. Vastseliina tagamaa moodustavad osaliselt ka Misso piirkond (tänapäevase Rõuge valla osa) ning endine Meremäe piirkond (tänapäevase Setomaa valla osa). Spetsialiseeritud teenuste (nt eriarstiabi) osas on piirkonna tõmbekeskuseks siiski Võru linn.
- Orava piirkond – varasemalt Põlva maakonda kuulunud piirkond jääb Võru linnast ca 30–35 km kaugusele. Oravalt on enam-vähem sama pikk maa nii Võrru kui ka Põlvasse, valla lääneserv on seotud ka Räpina piirkonnaga. Tegu on hõredalt asustatud Võru valla äärealaga, mille seotus maakonnakeskusega on väiksem.

2. Laste ja noorte võimaluste avardamine

2.1. Haridus ja noorsootöö

Võru vallas on väga mitmekesine haridusasutuste võrgustik. Kokku on valla munitsipaalomandis 11 erinevat haridusasutust:

- 4 koolieelset lasteasutust kuue õppekohaga (Lasval, Parksepas, Puigal, Sõmerpalus, Vastseliinas, Väimelas);
- 1 lasteaed-põhikool (Kääpal ja õppekohaga Oraval);
- 2 põhikooli (Puigal, Osulas);

- 2 vallale kuuluvat põhikool-gümnaasiumi (Parksepa, Vastseliinas);
- 1 huvikool – Vastseliina Muusikakool (Vastseliinas);
- riigile kuuluv kutseõppeasutus (Võrumaa Haridus- ja Tehnoloogiakeskus EWERS Väimelas).

Peale selle tegutseb vallas 1 eralastehoid 1,5–3-aastastele Navi külas.

Valla erinevates keskustes tegutseb Võru valla kultuuri- ja noorsootöökeskus koos kokku viie noortemajaga (Kääpal, Oraval, Parksepa, Sõmerpalus, Vastseliinas) ja ühe noortetoaga (Kose-Meegomäe-Puiga). Lisaks teenindab Võru valla noori MTÜ Võru Noortekeskus Võru linnas.

Alusharidus

Võru vallas osutatakse alusharidusteenust kuues asutuses. Koolieelse lasteasutusena tegutsevad Lasva Lasteaed Pargihaldjas, Võru valla lasteaed Lõunapärlid (Parksepa, Väimelas, Sõmerpalus), Puiga Lasteaed Siilike ja Vastseliina Lasteaed. Peale selle osutatakse alusharidusteenust lasteaed-põhikoolina tegutsevas Kääpa Koolis (Orava õppekoha lasteaiarühm). Eralastehoiuna tegutseb Terve Pere Aed Navi külas.

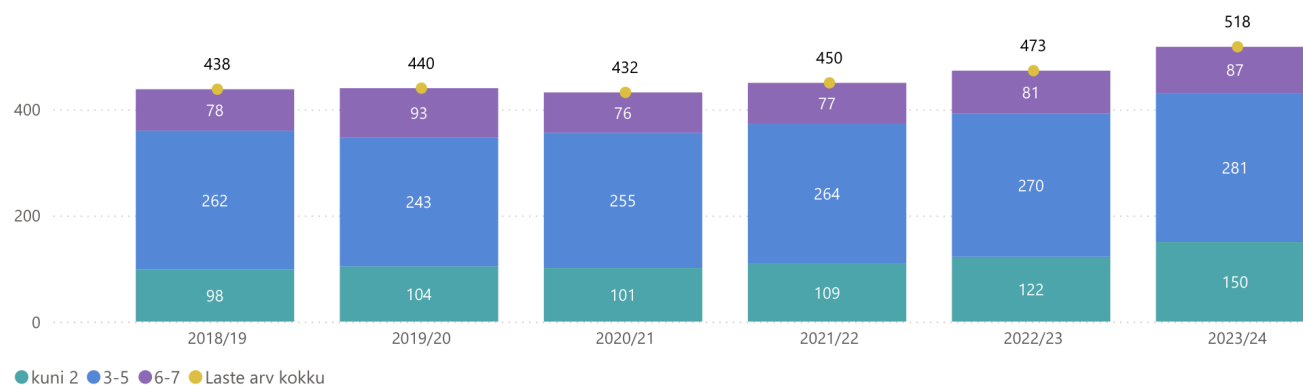
Vallale kuuluvates lasteaedades, sh lasteaed-põhikoolis, oli 2023/2024. õppeaastal avatud 27 rühma ja neis kõigis käis kokku 487 last. Munitsipaallasteaedades on rühmade arv kasvanud viimastel aastatel kolme võrra.

Õppeaastatel 2018/2019 kuni 2023/2024 suurenes laste koguarv vallale kuuluvates lasteaedades 57 lapse võrra ja avati 3 uut rühma.

Laste arvult on suurimad munitsipaallasteaiad 2023/2024 õppeaasta seisuga Võru valla lasteaed Lõunapärlid (215 last, sh Väimelas 85 last, Sõmerpalus 55 last ja Parksepa 75 last), Puiga Lasteaed Siilike (107 last), Lasva Lasteaed Pargihaldjas (80 last) ja Vastseliina Lasteaed (79 last). Kääpa kooli Orava õppekoha lasteaiarühmas käib 6 last. Navil tegutsevas eralastehoius käib 9 last.

Üldises plaanis on Võru valla lasteaedades käivate laste arv viimasel viiel aastal stabiilselt kasvanud.

Võru valla munitsipaal- ja eralasteaedades omandas alusharidust haridusandmete portaali Haridussilm andmetel 2023. aasta sügise seisuga kokku 518 last. Võru valla lastest käis 2023. aasta sügise seisuga teiste omavalitsuste lasteaedades 95 last.



Joonis 1. Laste arv valla munitsipaal- ja eralasteaedades õppeaastatel 2018–2024 (Allikas: Haridussilm 11.2024).

Tabel 1. Era- ja munitsipaallasteaias käivate laste ja rühmade arv õppeaastatel 2018–2024 (Allikas: Haridussilm 11.2024).

Õppeaasta	Laste arv	Lasteasutuste arv	Rühmade arv
2018/19	438	8	25
2019/20	440	8	25
2020/21	432	8	25
2021/22	450	8	25
2022/23	473	8	26
2023/24	518	7	30

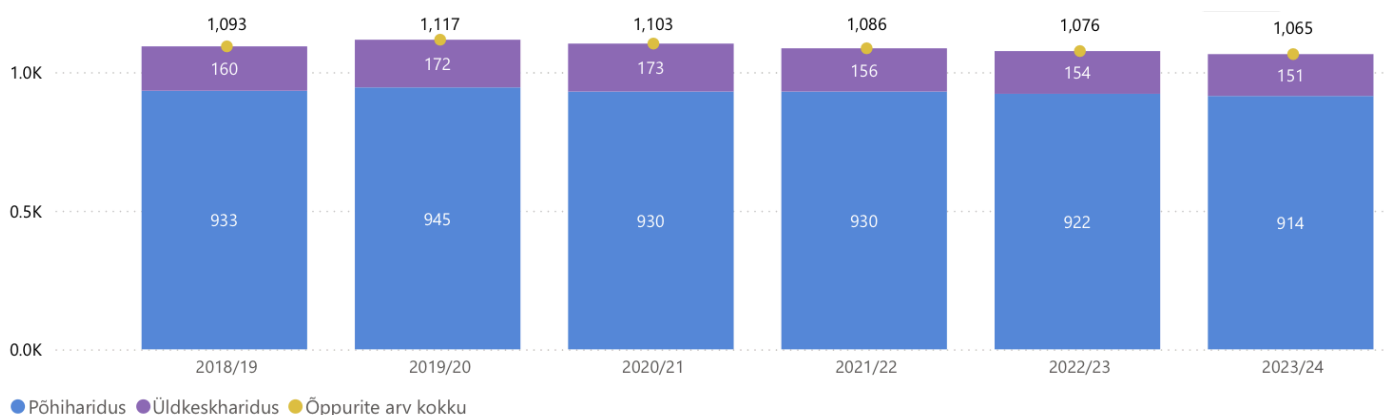
Vallale kuuluvate lasteaiahoonete üldine seisukord on hea. Enam kui pooled lasteaiahoonetest on renoveeritud või uued (Lasva, Orava, Puiga ja Vastseliina lasteaiaid ja Sõmerpalu maja) ning pooled osaliselt rekonstrueeritud (Parksepa, Väimela majad). Valdkonna suurim investeering oli Sõmerpalu uue lasteaiahoone ehitamine.

Lasteaedades on läbiv väljakutse tugispetsialistide (logopeedid, eripedagoogid, sotsiaalpedagoogid) teenuse tagamine.

Üldharidus

2024. aasta seisuga tegutseb Võru vallas viis üldharidust pakkuvat kooli. Keskharidust on võimalik omandada kahes koolis – Parksepa Keskkoolis ja Vastseliina Gümnaasiumis, mis on õpilaste arvu poolest valla suurimad koolid (õpilaste arv õppeaastal 2023/2024 vastavalt 310 ja 267, gümnaasiumiastmes vastavalt 116 Parksepa Keskkoolis ja 35 õpilast Vastseliina Gümnaasiumis). Kahe põhikooli (Kääpa, Puiga) õpilaste arv jääb vahemikku 140–185.

2017. aastal suleti 45 õpilasega Sõmerpalu Põhikool, piirkonnas jätkab üldhariduse pakkumist Osula Põhikool. 2019. aastal suleti Pikakannu Kool. Piirkonnas jätkab üldhariduse pakkumist Kääpa Kool, millega liideti 2024. aastal Orava Kool, jäädes Kääpa Kooli Orava õppekohaks.



Joonis 3. Õpilaste arv valla koolides õppeaastatel 2018/2019–2023/2024 (Allikas: Haridussilm 11.2024).

Võru valla üldhariduskoolides õppis 2023/2024. õppeaastal kokku 1065 õpilast. Õpilaste arv tervikuna on viimase viie õppeaasta vältel langenud 2,5% võrra. Koolide lõikes oli langus suurim Orava Koolis, nüüdses Kääpa Kooli Orava õppekohas, kus õpilaste arv on viimase viie aastaga vähenenud 48-lt õpilaselt 20-le. 2024/2025. õppeaastal asus Võru valla üldhariduskoolidesse õppima 1091 õpilast, s.o 2 õpilase võrra rohkem kui 2018/2019. õppeaastal.

Peale selle tegutseb valla territooriumil Väimelas Võrumaa Haridus- ja Tehnoloogiakeskus (2023/24. õppeaastal oli õpilaste arv 473).

Võru valla eripärast (rõngasvald ümber maakonnakeskuse) tulenevalt õpib rohkem kui kolmandik Võru valda registreeritud õpilastest väljaspool valda. Kokku õppis väljaspool omavalitsusele kuuluvaid haridusasutusi (seisuga 10.11.2024) 432 Võru valla last, neist 161 gümnaasiumiastmes. Väljaspool omavalitsust õppivate noorte hulgas on populaarseimad Võru ja Tartu koolid. Võru linna koolides õpib 284 valla õpilast (s.o 66% kõikidest väljaspool omavalitsust õppivatest lastest), neist gümnaasiumiastmes 88. Populaarsuselt järgmine omavalitsus on Tartu linn, kus õpib 26 Võru valla õpilast, neist 20 gümnaasiumiastmes.

Võru valla koolides õppis 2024. aasta sügisel teistest omavalitsustest kokku 199 õpilast, neist 70 gümnaasiumiastmes. Enim õpilasi oli Võru linnast – 102, neist 49 gümnaasiumiastmes. Järgnevad Rõuge vald 41 õpilase ja Setomaa vald 19 õpilasega.

Seega on valla nn haridusrände saldo negatiivne – väljaspool valda õpib 233 last enam kui on väljastpoolt valda tulijaid. Samas on vastav näitaja loogiline, kuna kõigis valla piirkondades (endistes Lasva, Orava ja Sõmerpalu valdades) pole võimalik omandada gümnaasiumiharidust ning enamasti on kõige mugavam ühendus Võru linnaga, kus tegutseb riigigümnaasium.

Vallas tegutsevate koolide hoonete seisukord on valdavalt hea. 2023. aastal valmis Puiga kooli juurdeehitus. Kääpa, Orava ja Vastseliina (v.a muusikakooli osa) koolid on heas ehituslikus seisukorras. Osula ja Parksepa koolide hooned on osaliselt rekonstrueeritud.

Alates 2020/2021. õppeaastast saavad täiskasvanud omandada põhi-, kutse- ja gümnaasiumiharidust ning täiend- ja ümberõpet Võrumaa Haridus- ja Tehnoloogiakeskuses. 2024. aasta novembri seisuga tegutsevad Võru vallas järgmised täienduskoolitusasutused: Lasva Maarahvaõpistu, Ortopeedilise Osteopaatia Koolituskeskus, Põlistarkuste ja Rahvaravi Kool, Tule Teele OÜ ning Võrumaa Haridus- ja Tehnoloogiakeskus (Allikas: Haridussilm 11.2024).

Noorsootöö, huviharidus ja –tegevus

Võru vallas tegutseb ainsa munitsipaalhuvikoolina Vastseliina Muusikakool. Vastseliina Muusikakoolis õppis 2023/2024. õppeaastal 99 õpilast, neid juhendas 10 õpetajat. Viimase viie aastaga on õpilaste arv Vastseliina Muusikakoolis veidi vähenenud (104-lt 86-ni).

Valla õpilased saavad huvitegevuses osaleda ka kõikides valla koolides, noortekeskustes ja rahvamajades. Keskmiselt tegutseb iga kooli juures 15–20 huviringi spordi, kunsti, kultuuri, tehnika ja teaduse valdkondades: robotika, teadusring, kergejõustik, hoki, korvpall, tantsuringid, viburing, klaasikoda, puidutööring, erinevad koorid, õpilasfirmade ring, võru keele ring, nahkehistöö, saviring jm.

Peale vallas pakutavate võimaluste osalevad valla õpilased Võru linnas asuvate huvikoolide tegevustes. Võru linnas pakub huviharidust kokku 13 asutust. Nendest kolm – Võru Muusikakool, Võru Spordikool, Võru Kunstikool – on Võru linnavalitsuse hallatavad asutused ja ülejäänud eraomandis. 2024/2025. õppeaastal (seisuga 10.11.2024) õppis valla õpilastest kunstikoolis 97, spordikoolis 162, muusikakooli põhiõppes 73 ja huviõppes 30 noort.

Valla eri piirkondades tegutseb Võru valla kultuuri- ja noorsootöökeskuse koosseisus viis noortemaja (Kääpal, Oraval, Parksepa, Sõmerpalus, Vastseliinas) ja üks noortetuba (Kose-Meegomäe-Puiga). Lisaks teenindab Võru valla noori MTÜ Võru Noortekeskus Võru linnas. Enamik noortemajade hoonetest on korras. Oraval ja Sõmerpalus asuvad noortemajad on osaliselt rekonstrueeritud.

Arengukava koostamise erinevatel aruteludel kaardistati 2024. aasta sügisel haridus- ja noortevaldkonnaga seonduvad peamised ootused:

- tugispetsialistide teenuse tagamine haridusasutustes;
- hariduslike erivajadustega lastele nende vajadusi arvestavate võimaluste loomine;
- haridusasutuste võrgu korrastamine lähtuvalt õpilaste arvu muutustest, kahe gümnaasiumi jätkusuutlikkus pikemas perspektiivis;
- õpetajate järelkasvu tagamine;
- mitmekesise ja kvaliteetse huvihariduse ja -tegevuse säilitamine ja arendamine;
- noortele mitmekülgsete tegevusvõimaluste loomine, noorte kaasamine otsustusprotsessidesse;
- haridusasutuste ja noortemajade füüsilise keskkonna, sh õppevahendite tänapäevastamine ja digilahenduste arendamine;
- koostöö Võru linna ja teiste omavalitsustega mitmekesiste hariduse, huvihariduse ja noorsootöö võimaluste tagamiseks;
- haridusasutustes uute algatuste, õppemeetodite kasutusele võtmise ja õppekava toetavate projektide soodustamine, sh koostöö EWERSiga;
- täiskasvanuhariduse edendamine ja elukestva õppe toetamine;
- töötajate (õpetajate, tugispetsialistide, noorsootöötajate) väärtustamine ja motiveerimine.

3. Kultuuri ja kogukondade võimestamine

2023. aastal viidi Võru vallas kultuuri- ja noorsootööasutused ühtse juhtimise alla. Loodi uus asutus, mille nimeks sai Võru valla kultuuri- ja noorsootöökeskus. Seega tegutseb Võru vallas kolm kultuurimaja/rahvamaja: Orava kultuurimaja, Lasva rahvamaja ja Vastseliina rahvamaja. Parksepa ja Puiga piirkonnas korraldab kultuuriüritusi kultuuri- ja noorsootöökeskuse direktor ning koostöös koolidega on võimalik kasutada kultuuritegevuste jaoks kooli ruume ja saali. Peale selle on Võru vallas mitmeid väiksemaid külamaju, milles tegutsevad MTÜ-d pakuvad kohalikele elanikele erinevaid võimalusi huvitegevuste ja koolituste korraldamiseks, näiteks Navi seltsimaja, Kungla seltsimaja, Loosi seltsimaja ja Tsolgo rahvamaja. Endise Sõmerpalu Põhikooli hoones asuv Sõmerpalu kogukonnamaja pakub sportimise ja vaba aja veetmise võimalusi

kogukonna rahvale. Valla huviringide tegevused toimuvad ka Roosu talu vabaajakeskuses.

Võru Vallaraamatukogu koosneb kesksest raamatukogust, haruraamatukogudest ja teeninduspunktidest.

Keskne raamatukogu asub Parksepas. Haruraamatukogud on:

- 1) Puiga haruraamatukogu,
- 2) Kirepi haruraamatukogu,
- 3) Vastseliina haruraamatukogu,
- 4) Osula haruraamatukogu,
- 5) Lasva haruraamatukogu,
- 6) Kääpa haruraamatukogu,
- 7) Orava haruraamatukogu,
- 8) Sõmerpalu haruraamatukogu,
- 9) Vana-Vastseliina haruraamatukogu,
- 10) Tsolgo haruraamatukogu.

Teeninduspunktid on Otsa teeninduspunkt ja Hanikase teeninduspunkt. Väimela piirkonna elanikud saavad raamatuid laenutada Võrumaa Haridus- ja Tehnoloogiakeskuse EWERS raamatukogust.

Võru vallas on kaks raamatute laenutuskappi: Võru Vallaraamatukogu keskse raamatukogu raamatute laenutuskapp ja Vastseliina haruraamatukogu laenutuskapp.

Võru valla territooriumile jääb Vastseliina Piiskopilinnus, mille tegevust juhib valla hallatav sihtasutus. See on paik, kus asuvad linnuse varemed ja pühakoht, keskaja elamuskeskus ja Palverännumaja, mõisapark ja matkarajad ning Teeliste kabel. Suveperioodil toimuvad linnuses ka erinevad kultuuriüritused: elamus- ja teemapäevad, näitused, kontserdid jm.

Võru valla omanäoline objekt on SA Piusa juhitud Piusa külastuskeskus. Külastuskeskus tegutseb eesmärgiga arendada ja kaitsta sihipäraselt Piusa koobastikku ning koordineerida turismi, sealhulgas tagada külastajate turvalisus.

Vallas asub veel August Teppo Lõõtsamuuseum (eramuuseum), mis paikneb Loosu külas pillimeistri kodutalu, 19. sajandist pärit rehehoones. Muuseumi eesmärk on pillimeister August Teppo lõõtspillipärandi säilitamine, eksponeerimine ning uurimine. Muuseum on külastajatele avatud suvekuudel.

Valla territooriumil on ka kaks kogudust – EELK Vastseliina Katariina kogudus (Vastseliina kirik) ja EELK Pindi kogudus (Pindi kirik). Vallas asub ka Heimtali kirik, mis on Urvaste Püha Urbanuse koguduse abikirik. Osaliselt on Võru vald Põlva kihelkonna territooriumil, Navi, Tagaküla, Väimela jt asulad on ajalooliselt kuulunud Põlva kiriku huvipiirkonda. Samuti asub vallas Puutli õigeusu kirik.

Võru vallas korraldatakse kümneid traditsioonilisi sündmusi. Võru valla suuremad ülevallalised sündmused on kultuuri- ja kogukonnapäev, Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamine, sädeinimeste tunnustamine, lusikapidu väikeste vallakodanike tervitamiseks, õpetajate päeva tähistamine ja parimate õpilaste tunnustamine. Peale selle toimuvad igas eriilmelises piirkonnas oma traditsioonilised sündmused. Lasva piirkonna tuntumad sündmused on Järvemuusika ja Lasva jõuluvalgus. Sõmerpalu piirkonna kuulsamad sündmused on Sõmerpalu motokross, Järvere kontserdid ja Sulbi mihklilaat. Vastseliina on kuulus laatade poolest – Lindora laat ja maarahva laat toovad siia rohkelt külastajaid kogu Eestist. Põnevaid elamusi pakub Vastseliina piiskopilinnuse mitmekesine suvine kultuuriprogramm – elamus- ja teemapäevad, näitused ja kontserdid. Orava piirkonna tuntumad üritused on küladepäev ja jaanipäev. Võru piirkonna enimtuntud sündmused on Võru-Väimela maanteejooks ja Lõõtsatalu pärimuskontserdid, tuntud on ka Väärikate Ülikool Navi seltsimajas.

Võru vallas tegutseb mitmeid kogukonnaorganisatsioone (peamiselt MTÜ-d). Nende seas on nii küla- kui ka jahiseltse, kohalikku kultuuri edendavaid ja vaba aja tegevusi (sh käsitöö, sport, pillimäng) koordineerivaid organisatsioone. Mitmetele MTÜ-dele on vald delegeerinud ka teatud teenuste osutamise. Näiteks on Navi Külaseltsile delegeeritud lastehoiuteenus osutamine kuni 3-aastastele lastele.

Arengukava koostamise jaoks peetud erinevatel aruteludel kaardistati 2024. aasta sügisel kultuuri ja kogukondade võimestamisega seonduvad peamised ootused:

- kultuuri taristu tagamine, sh rahvamajade ja seltsimajade olemasolu ja ülalpidamiskulude katmine, sündmuskorralduseks vajaliku tehnika uuendamine;
- infokorralduse parandamine, sh kultuurikalendri loomisel senisest tõhusam koostöö Võru linnaga, infotahvlite paigaldamine;
- kultuuri, spordi ja vaba aja asutuste võrgustikutöö korraldamine,
- võimalusel asutuste ühine juhtimine, kinnisvara ja muu vara riskasutus jms;
- teenuste osutamisel ja ürituste korraldamisel koostöö III sektoriga, eestvedajate väärtustamine ja tunnustamine;
- traditsiooniliste sündmuste jätkamine, uute ühist identiteeti toetavate ürituste korraldamine;
- piirkondade kultuurilise eripära hoidmine ja edasiarendamine;
- kogukondade koostöö edendamine ja teineteiselt õppimine;

- sündmusturunduse korraldamine;
- vabasektori tegevustoetuste jätkumine;
- raamatukogude kogukonnakeskuseks muutumine;
- raamatukogutöötajate järelkasv.

4. Inimeste heaolu toetamine

4.1. Sotsiaalhoolekanne ja tervishoid

Võru vallas tegutseb neli hooldekodu:

1. Sõmerpalu hooldekodu (Järvere küla) – 49 kohta. Hoone on korras.
2. Kääpa Sotsiaalkeskus (Kääpa küla) – 36 kohta. Hoone on osaliselt rekonstrueeritud.
3. Vastseliina hooldekodu (Vastseliina alevik) – 115 kohta. Teenust pakub Vastseliina Hooldekodu OÜ.
4. Lõuna-Eesti Haiglas asuv hooldekodu (Meegomäe küla) – 30 kohta. Teenust pakub Lõuna-Eesti Haigla AS.

Valla territooriumil osutatakse perearstiteenust Lasval, Osulas, Vastseliinas ja Väimelas. Võru linnas asub Võru linna ja valla ning Rõuge valla ühiselt rahastatud Võru esmatasandi tervisekeskus, kuhu on koondunud peale perearstide ka muud spetsialistid, näiteks füsioterapeut, ämmaemand, psühholoog ja koduõde. Eriarstiabi ja ka erakorralise meditsiini teenus on kättesaadav AS Lõuna-Eesti Haigla baasil, mis asub valla territooriumil Meegomäe külas. Vaimse tervise tuge pakub piirkonnas MTÜ Hingetugi.

Vallas on u 77 sotsiaaleluruumi (40 korterit ning 37 tuba), mida korrastatakse igal aastal vastavalt valla eelarvelistele vahenditele.

Sotsiaaltoetuste määramisel lähtutakse valla eelarvest ja sotsiaaltoetuste määramise ja maksmise korrast.

Teenuste arendamisel lähtutakse sotsiaalhoolekande seadusest ja valla sotsiaalteenuste osutamise korrast. Oluline on koostöö SA Võrumaa Arenduskeskuse ja teiste Võru maakonna kohalike omavalitsustega.

Arengukava koostamise jaoks peetud erinevatel aruteludel kaardistati 2024. aasta sügisel sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonnaga seonduvad peamised ootused:

- elanikkonna vananemisest tulenev surve sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna teenustele;
- vajaduspõhiste sotsiaalteenuste edasiarendamine;
- sotsiaalteenuste kättesaadavamaks muutmine, sh:

- ◆ eakate elu toetamine, sh kodus, sotsiaalmajas ja hooldekodus;
- ◆ hooldajate toetamine;
- ◆ erihooldekande keskuse vajadus;
- ◆ teenuste digitaliseerimine;
- laste ja perede teenuste kättesaadavamaks muutmine, sh vanemlike oskuste koolitused, ennetustöö, turvakoduteenus;
- koostöö Võru maakonna kohalike omavalitsustega teenuste osutamisel, võimalusel ühe uue tänapäevase sotsiaalhoolekandeesutuse loomine piirkonda;
- perearsti vastuvõtupunktide säilitamine piirkondades;
- SA Lõuna-Eesti Haigla osutatava eriarstiabi teenuste säilimine piirkonnas;
- erivajadustega inimeste võimaluste parandamine;
- töötajate (sotsiaal- ja hooldustöötajate, huviringide juhendajate, treenerite) järelkasv ning töötajate väärtustamine ja motiveerimine;
- elanikkonna (vaimse) tervise ja liikumisvajaduse teadlikkuse tõstmine.

4.2. Sport, rahvatervis, vaba aeg

Vallas on mitmekesised sportimisvõimalused, kokku on valla territooriumil 53 spordiobjekti, 2 spordikooli ja 18 spordiorganisatsiooni (Spordiregister 2024). Spordisaalid ja staadionid/spordiplatsid on kõigi munitsipaalkoolide juures. Väimelas asub maakondliku tähtsusega Väimela Tervisekeskus, kus on maakonna ainus ujula. Võru valla territooriumile (Meegomäe küla) jääb SA Võru Spordikeskuse Andsumäe spordibaas. Vastseliinas asub Eestis ainulaadne mitmeotstarbeline multifunktsionaalne spordiväljak, kus saab muu hulgas suvel rullhokit ja talvel jäähokit mängida. 2023. aastal sai spordiväljak olulise edasiarenduse katusealuse ehitamise ning jääseadme, päikesepaneelide ja valgustuse paigaldamise näol.

Erasektori olulisematest spordirajatistest on vallas Sõmerpalu krossirada ja motohall ning Kütioru mäesuusakeskus.

Spordivaldkonnas on samuti valla elanike jaoks oluline koostööpartner Võru linn, kus tegutseb maakonna ainus spordikool ja Võrumaa Spordiliit.

Arengukava koostamise jaoks peetud erinevatel aruteludel kaardistati 2024. aasta sügisel spordi- ja vaba aja veetmise valdkonnaga seonduvad peamised ootused:

- tänapäevaste spordiobjektide ning taristu tagamine, sh spordisaalid, kergliiklusteed, mänguväljakud/spordiplatsid jms;
- kultuuri, spordi ja vaba aja asutuste võrgustikutöö korraldamine, kinnisvara ja muu vara riskiasutus jms;
- teenuste osutamisel ja ürituste korraldamisel koostöö III sektoriga, eestvedajate väärtustamine ja tunnustamine;

- infokorralduse parandamine, sh laste ja täiskasvanute huvihariduse ja -tegevuste võimaluste kaardistamine, teenuste kommunikeerimine.

5. Võrratu elupaiga arendamine

5.1. Looduskeskkond ja avalik ruum

Võru valla põhjaosa paikneb Otepää kõrgustikul ja lõunaosa Haanja kõrgustikul, nende vahele jääb madalam Võru-Hargla nõgu. Künkliku pinnamoega maastikke ilmestavad peamiselt metsad ja põllud. Siin on Eesti keskmisest rohkem ka rohumaid, mille vahel leidub ohtralt suuremaid ja väiksemaid järvi.

Vallas on erakordselt palju nii looduslikke (132) kui ka pais- ja tehisjärvi (58). Suurimad järved on Vagula, Lõõdla ja Kirikumäe järv. Kõrgustikelt saavad alguse mitmed valda läbivad jõed ja ojad, sealhulgas Eesti kõige pikem jõgi Võhandu. Tuntumad on veel Piusa jõgi ja Mustjõgi.

Valla territooriumil on 62 ehitismälestist (sh Väimela, Sõmerpalu, Vastseliina, Orava, Linnamäe ja Vana-Nursi mõisate hooned ja pargid ning Vastseliina piiskopilinnus) rikkalikult arheoloogiamälestisi (492, peamiselt asulakohad, kääpad, mitmed kalmistud) ning enam kui 100 ajaloo- ja kunstimälestist, valdavalt esemed EELK Pindi ja Vastseliina kirikutes (Kultuurimälestiste register 2024).

Keskuste ja külade vaateid ja maastikke rikuvad mitmes kohas hooldamata ja/või poollagunenud elu-, tootmis- ja põllumajandushooned. Valla ruumilise arengu suundumusi määrab kehtiv üldplaneering.

5.2. Veeteenus

Valla territooriumil osutavad veeteenust OÜ Vaks ja AS Võru Vesi. ÜVK arendamise ja rekonstrueerimise aluseks on valla ühisveevärgi- ja kanalisatsiooni arengukava. Hajaasustuse piirkondades, kus puudub ühisveevärk, toetab vald joogivee kättesaadavuse tagamiseks ja heitvee nõuetekohaseks kanaliseerimiseks vajalikke tegevusi läbi hajaasustuse programmi.

5.3. Energia- ja jäätmemajandus

Soojamajanduse arendamisel on aluseks Võru valla soojusmajanduse arengukava.

Mitmed valla hooned on viimastel aastatel rekonstrueeritud energiatõhusamaks. 2023–2024. aastal viidi ellu projekt, mille raames lammutati Sõmerpalu lasteaia vana hoone ja ehitati asemele uus energiatõhus hoone. Vald on võtnud eesmärgi muuta valla omandis olevad hooned energiatõhusamaks.

Jäätmevaldajatele osutatakse korraldatud jäätmeveo teenust. Liigiti kogutud jäätmeid on võimalik ära anda Võru linnas asuvas Võru Keskkonnajaamas, Vastseliina jäätmejaamas ning Umbsaare ümberlaadimisjaamas. Ohtlikke jäätmeid võtavad vastu kõik nimetatud jäätmejaamad. Valla suurematesse asulatesse on paigaldatud avalikud pakendikonteinerid. Jäätmehoolduse arendamist käsitletakse põhjalikumalt Võru maakonna omavalitsuste ühises jäätmekavas 2020–2025.

5.4. Teed, tänavavalgustus ja ühistransport

Võru valda läbivad olulisemad riigiteed:

- põhimaantee nr. 2 Tallinn – Tartu – Võru – Luhamaa;
- tugimaantee nr. 64 Võru – Põlva;
- tugimaantee nr. 65 Võru – Räpina;
- tugimaantee nr. 66 Võru – Verijärve;
- tugimaantee nr. 67 Võru – Mõniste – Valga;
- tugimaantee nr. 69 Võru – Kuigatsi – Tõrva;
- mitmed kõrvalmaanteed.

Kohalikke teid on vallas 01.01.2024 seisuga kokku 618,83 km (Allikas: Teeregister 2024). Kõvakattega on 9% maanteedest ja 70% tänavatest (tabel 2). Teede seisukorra parendamine, sh kattega teede osakaalu suurendamine, on jätkuvalt taristuvaldkonna üks suuremaid väljakutseid.

Tabel 2. Võru valla kohalikud teed (pikkused kilomeetrites)(Allikas: Teeregister 2024).

Tee tüüp	Maantee	Tänav	Kokku
Kohalikud teed	588,41	30,42	618,83
sh kattega teed	55,29	21,56	76,86
Kattega teede osakaal	9,39	70,87	12,42 %

Kohalikel teedel teevad lepingute alusel hooldus- ja remonttöid erinevad ettevõtted. Talvine teehooldus on korraldatud piirkonnapõhiselt. Valda on aastate jooksul loodud mitmeid (sh valgustusega) kergliiklusteid, mis tagavad ühendused maakonnakeskusega (nt Parksepa-Väimela-Võru) ning ka kohalike keskuste vahel (nt Lasva-Kääpa, Järvere-Sõmerpalu, Varese-Osula-Raiste rist Tartu maantee juures).

Tänavavalgustus on olemas alevikes ja suuremates külades. Olemasolev tänavavalgustusvõrk on mitmetes kohtades amortiseerunud ja vajab ajakohastamist. Kergliiklusteid on rajatud inimeste peamistele liikumisteedele nii riigiteede äärde kui ka suurematesse asulatesse, samas ei ole kõik vajadused turvalise liiklemise tagamiseks

veel kaetud. Valdkonna täpsemad tegevuspõhimõtted ja investeeringud määratakse Võru valla teehoiukavas.

Põlva ja Võrumaa omavalitsused (sh Võru vald) on üheskoos loonud MTÜ Kagu Ühistranspordikeskuse, millele on Transpordiamet andnud volituse korraldada avalikku liinivedu Põlva ja Võru maakonnas. Tihedama graafikuga teenindavad maakonnaliinid peamiselt suuremaid keskusi. Erinevates valla piirkondades sõidab vallasisene koolibuss. Võru ja Tartu linnade vaheline bussiühenduste arv on ligi 20 reisi päevas. Orava külast liigub 2–3 korda päevas rong Tartusse (ning ümberistumisega Tallinnasse), mis võimaldab ka valla äärealadelt jõuda veidi enam kui kolme tunniga pealinna. Enamik valla suurematest keskustest on ühistranspordiga ühendatud maakonnakeskuse ehk Võru linnaga piisavalt tihedalt. Väljakutse on kaugemate piirkondade, nt varem Põlva maakonda kuulunud Orava, ühenduste tagamine.

Võru vallas on mitmeid olulisi riigiasutusi, nt Võrumaa Haridus- ja Tehnoloogiakeskus EWERS, mis asub Väimela alevikus. Ka maakonna haigla (AS Lõuna-Eesti Haigla), sh erakorralise meditsiini vastuvõtt, asub Võru valla territooriumil Meegomäe külas. Päästeameti riiklikud komandod asuvad Võru linnas ja Vastseliina alevikus, vabatahtlike päästjate komandod tegutsevad Lasva ja Orava külades. Vallaelanikke teenindab Lõuna Prefektuuri Kagu politseijaoskond Võrus.

Igapäevaelu olulistest erateenustest on vallas ja maakonnakeskuses:

- apteek Meegomäel Lõuna-Eesti Haigla AS juures, Vastseliinas ning Võru linnas;
- sularahaautomaadid Vastseliinas ja Võru linnas;
- postkontor Vastseliinas, postipunktid Väimelas, Osulas ja Lasval.
- erinevate teenusepakkujate pakiautomaadid on Lasval, Oraval, Sõmerpalus, Parksepas, Vastseliinas ja Võru linnas;
- toidu- ja esmatarbekaupade kauplused on olemas enamikes suuremates keskustes;
- erinevad kaubandus-, toitlustus- ja vaba aja asutused Võru linnas.

Kiire internet (valguskaabel) on viidud küll suurematesse asulatesse, kuid vallas on endiselt piirkondi, kus nii mobiilivõrk kui ka internet pole piisavalt heal tasemel kättesaadavad. Kiire interneti tagamine kõikidele majapidamistele on jätkuvalt suur väljakutse.

5.5. Ettevõtlus

2024. aasta oktoobrikuu seisuga oli Maksu- ja Tolliameti andmetel Võru vallas kokku registreeritud enam kui 1500 juriidilisest isikust ettevõtet, kellest tegutsevaid ettevõtteid oli kokku 589 ning neist omakorda töötajatega 416 ettevõtet. Kokku oli vallas

tegutsevates ettevõtetes ca 2700 töökohta (EMTA 2024). Kõige enam töökohti pakub Võru vallas töötlev tööstus (36% kõigist töökohtadest), tervishoid ja sotsiaaltoetused (25% kõigist töökohtadest) ning põllumajandus (10%).

Võru vallas töötavate inimeste palgad on võrreldes Eesti keskmiste palkadega oluliselt madalamad, v.a töötleva tööstuse tegevusalal.

Töötleva tööstuse suurimad ettevõtted on seotud puidu töötlemisega. Vastavas sektoris on mitmeid Eesti ja lähiriikide võrdluses väga tugevaid ettevõtteid, kuhu käiakse tööle ka naaberomavalitsustest ja mujalt Eestist. Töötleva tööstuse arengut toetab Väimela alevikus asuv Võrumaa Haridus- ja Tehnoloogiakeskus EWERS ning sealne kompetentsikeskus Tsenter, kes pakub erinevaid teenuseid ka ettevõtetele. Väimelas asub ka tööstus-ettevõtlusala.

Arvestatav osa valla ettevõtetest tegutseb põllumajanduse, kalapüügi ja metsanduse sektoris, kokku on vastavas sektoris 102 ettevõtet. Peale selle tegutseb 119 ettevõtet (seisuga 10.2024) ehituse valdkonnas.

Teenuste sektor on arenenud suhteliselt tagasihoidlikult – töötajatega majutus- ja toitlustusasutusi oli 2024. aasta oktoobri seisuga vallas kokku 26 ettevõtet.

Arengukava koostamise jaoks peetud erinevatel aruteludel kaardistati 2024. aasta sügisel võrratu elupaiga arendamisega seonduvad peamised ootused:

- valla loodusliku keskkonna väärtustamine ja hoidmine;
- avaliku ruumi ja hoonete korrastamine ja ajakohastamine asulates, sh suuremate asulate välisilme parandamine, lagunenenud ja mahajäetud hoonete lammutamine jms;
- ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni rajamine;
- tänapäevaste ja säästlike lahenduste rakendamine soojamajanduses;
- korraldatud jäätmeveo tagamine kõigis piirkondades ning elanike keskkonnateadlikkuse tõstmine;
- ohtlike jäätmete kogumisringide korraldamine asulates;
- valla teede parendamine, ühenduste tagamine kaugemate piirkondadega, sh teede viimine mustkatete alla jms;
- kergliikusteede võrgustiku arendamine ning muude rekreatsioonivõimaluste laiendamine;
- tänavavalgustuse ajakohastamine suuremates asulates;
- vajaduspõhise ühistranspordi tagamine valla kõigis piirkondades; bussipeatuste ajakohastamine; eri transpordiliikide (rong, buss) ühildamine;
- kiire interneti tagamine kõigis majapidamistes;

- ettevõtjate võrgustiku arendamine;
- teenuste säilitamine hajaasustuse piirkondades;
- (uutele) elanikele elamispiindade arendamise toetamine.

6. Võru valla infovärava uuendamine

6.1. Valitsemine ja teenused

Võru vallavalitsuses on koos vallavalitsuse liikmetega viis osakonda, kus töötab kokku 63 teenistajat 59.05 ametikohal. Vastava ametikoha ametijuhendiga on ära määratud iga teenistuja tööülesanded.

Võru Vallavolikogus on 21 liiget, komisjonide liikmeid on kokku 52. Võru vallavolikogu komisjonid on:

1. revisjonikomisjon;
2. majanduskomisjon;
3. haridus-, kultuuri- ja spordikomisjon;
4. sotsiaalkomisjon;
5. maaelukomisjon;
6. eelarvekomisjon.

Toetuste taotlemiseks ja muude toimingute tegemiseks saab kasutada e-vormi.

Info vahendamiseks kasutatakse valla veebilehte, sotsiaalmeediakanaleid ja hallatavate asutuste veebilehti ning igakuiselt ilmuvat tasuta valla ajalehte Võru Valla Teatajat.

6.2. Turism

Võru valla üheks oluliseks majandussektoriks on turism. Võru valla eripärast tulenevalt on aga turismi tähtsus valla piirkondades erinev. Võru valla Võru piirkond on eelkõige maakonnakeskusega seotud nn elukeskkonna piirkond, Sõmerpalu piirkond on aga tugev tööstuspiirkond. Sellest lähtuvalt on valla olulisemad turismiobjektid kaugemates piirkondades ning milleks on Vastseliina Piiskopilinnus ja Piusa külastuskeskus. Samuti kuulub siia alla looduskaunis Kütiorus kohalike eraettevõtjate arendatav puhkekeskuse kompleks. Vastseliina Piiskopilinnuse ja Piusa külastuskeskuse edasiarendamine üle-eestilise ja ka rahvusvahelise külastussihtkohana on valla üks olulisemaid turismivaldkonna väljakutseid. Vallas paiknevad turismiobjektid on veel näiteks Lasva veetorn ja August Teppo lõõtsamuuseum. Samuti on vallas lisaks mitmeid vaatamisväärsusi, mida turismimajanduses otseselt ei rakendata (nt Kirumpää linnuse varemed, mitmed mõisahooned). Valla erinevates piirkondades on mitmeid turismitalusid ja puhkemajasid.

Turismivaldkonnas on oluline arendada ka koostööd Lõuna-Eesti turismiklastri kogu piirkonna ühiseks turundamiseks.

6.3. Seotud organisatsioonid ning valla finantsvõimekus

Vallale kuuluvad kolm sihtasutust (SA) – SA Vastseliina Piiskopilinnus, SA Piusa, Sõmerpalu Hooldekodu SA. Peale selle on vald üks osanik AS-is Võru Vesi, Värskas Sanatoorium AS-is, OÜ-s Vaks ja Vastseliina Hambaravi OÜ-s,

Vald on järgmiste organisatsioonide liige:

- SA Võrumaa Arenduskeskus;
- MTÜ Võrumaa Partnerluskogu;
- MTÜ Piiriveere Liider;
- Võrumaa Omavalitsuste Liit;
- MTÜ Kagu Ühistranspordikeskus;
- Eesti Linnade ja Valdade Liit.

Võru valla 2024. aasta eelarve põhitegevuse tulud olid 22,5 miljonit eurot ja põhitegevuse kulud 21,8 miljonit eurot, põhitegevuse tulemlahutus oli 0,7 miljonit eurot. Eelarve tuludest moodustasid maksutulud 52%, toetusfondi eraldis 24% ja tasandusfondi eraldis 14%, tulud kaupade ja teenuste müügist 8% ning kaevandamisõiguse tasu ja laekumine vee erikasutusest (ressursitasud) oli mahus u 115 000 tuhat eurot. Eelarve kuludest moodustasid personalikulud 56%, majandamiskulud 24 % ning makstud toetused 4%. 2024. aasta lõpu seisuga oli vallal võlakohustusi 1,3 miljonit eurot ja likviidseid vahendeid 2,2 miljonit eurot. Seega valla netovõlakohustuse tase oli 0 ehk rahajääk oli suurem kui laenukohustuse summa. Maksumaksjad moodustavad 46% elanikkonnast ja maksumaksja keskmine brutotulu on 17% madalam kui Eesti keskmine näitaja.

Rahandusministeeriumi 2024. aasta kevadprognoosi järgi oodatakse 2025. aastaks 3,3% suurust majanduskasvu ning järgnevatel aastatel jääb majanduskasv alla 3%. Eesti ekspordile prognoositakse mõõdukat kasvu, mis tuleneb teenuste ekspordi kasvust. Töötus kasvab mõnevõrra, kuid hüppelisi muutusi ette ei nähta. Alates 2025. aastast kasvab keskmine palk nominaalse majanduskasvuga samas tempos. Energiahindade alanemine ja sisemaise hinnasurve taandumine hoiab inflatsiooni kasvu aeglustumas.

2025–2028. aastal on prognoositavad tegevustulud ca 22,6–24,6 miljonit eurot ja põhitegevuse kulud 21,6–23,83 miljonit eurot. Optimistliku prognoosi järgi võiks 2028. aastaks olla põhitegevuse tulemlahutus u 850 000 eurot. Prognoosiperioodi jooksul jääb põhitegevuse tulemlahutus tagasihoidlikuks, moodustades 2028. aastal 3,4% tuludest.

Võru valla täpsem investeerimise strateegia määratakse eelarvestrateegias.

Arengukava koostamise jaoks peetud erinevatel aruteludel kaardistati 2024. aasta sügisel valitsemise, turismi ja kommunikatsiooni valdkonnaga seonduvad peamised ootused:

- infokorralduse parandamine, sh erinevate valdkondade teenuste, tegevuste kaardistamine ja kuvamine valla veebilehel;
- turismiobjektide ja -teekondade kaardistamine ja kuvamine;
- kogukondadega arutelude jätkamine otsuste tegemisel;
- valla elanike ja ettevõtjate arvu kasvatamine läbi mainekujunduse;
- valla ja allaasutuste töötajate hoidmine ja motiveerimine;
- omavalitsuse maine kujundamine läbi ühtse stiiliraamatu ja inforuumi.

7. Arengukava koostamise protsess

Võru valla uue arengukava koostamine sai alguse 2024. aasta juulis ja kestis 2025. aasta märtsini.

Arengukava koostamiseks korraldati järgmised kohtumised:

- 22.07.2024 juhtrühma arutelu
- 19.09.2024 I mõttetalgud kogukonna ja teemarühmadega Navi seltsimajas
- 10.10.2024 II mõttetalgud kogukonna ja teemarühmadega Võru vallamajas
- 24.09.2024 kohtumine MTÜ-dega Võru vallamajas
- 28.10.2024 juhtrühma kohtumine
- Kogukondade kaasamiskohtumised:
 - ◆ 29.10.2024 Lasva rahvamajas
 - ◆ 30.10.2024 Sõmerpalu kogukonnamajas
 - ◆ 31.10.2024 Vastseliina rahvamajas
 - ◆ 06.11.2024 Orava kultuurimajas
 - ◆ 07.11.2024 Võru vallamajas
- 11.11.2024 kohtumine ettevõtjatega
- 26.11.2024 kohtumine noortega
- 26.11.2024 juhtrühma arutelu
- Arengukava eelnõu tutvustamine volikogu komisjonides:
 - ◆ 07.01.2025 haridus-, kultuuri- ja spordikomisjon
 - ◆ 08.01.2025 eelarvekomisjon
 - ◆ 14.01.2025 majanduskomisjon
 - ◆ 15.01.2025 sotsiaalkomisjon ja maaelukomisjon
- 22.01.2025 arengukava I lugemine
- 27.01–09.02.2025 arengukava avalikustamine
- 10.02.2025 arengukava eelnõu avalik arutelu
- 19.03.2025 arengukava II lugemine

Arengukava koostamisse on panustanud vallavalitsuse töötajad ja vallavolikogu liikmed, vallavolikogu komisjonide liikmed, hallatavate asutuste töötajad ja sajad Võru valla elanikud. Kõikidel elanikel on olnud võimalik vastata ka küsitlusele, mille kokkuvõtte on kättesaadav Võru valla veebilehel.

Täname kõiki, kes on andnud oma panuse Võru valla arengukava koostamisse.